

פרשת תזריע - הרב ד"ר אמיר משיח

ריסון ואינטליגנציה

פרשת תזריע פותחת בתיאור הדינים הכוללים את היחסים בין איש לאשתו לאחר לידת בן או בת. דינים אלה באים לאחר פרשת שמיני שעוסקת בדיני מאכלות אסורות. תפקיד המצוות הללו הוא להתייחס ליצרי האדם, אשר לרוב מתבטאים בתשוקה קולינרית או סקסואלית. אריסטו טען כי חוש המישוש, שממנו נגזרות התאוות הללו "חרפה הוא לנו" (ראה מורה נבוכים ח"ב ל"ו). טענתו היא כי האדם הינו 'בעל חיים חושב', ברם התאוות הללו נוטות לצד הבעל חיים ופחות לחושב...

מעתה, על היהודי לאלף את החיה שבו, ובעשותו כן ייקרא אדם, וביותר – ירא שמיים. על מנת להבין יותר את המגמה והמשימה הזו, נפנה להגותו של הפילוסוף היהודי-צרפתי אנרי ברגסון (1859-1941). על הגותו ראה: הוגו ברגמן, 'הוגי הדור', עמ' 166-178). לשיטתו, העולם הוא "זרם החיים" שהתפצל והפך לשני ראשים: זרם האינסטינקט וזרם האינטליגנציה. הדוגמה שנקט בשביל להדגים את פסגת הזרם הראשון היא הנמלים והדבורים. אלה, אינן יודעות כי הן בכלל קיימות והן אינן יודעות שהן נמלים או דבורים. העולם פשוט מאוד מבחינתן. לעולם לא נמצא אותן עוצרות וחושבות מה לעשות. הן יודעות מתוקף האינסטינקט בדיוק מה עליהן לעשות בכל מצב שהוא, וברגע שמתעוררת בעיה, הן אינן מתלבטות, אלא פועלות כפי שמורה להן האינסטינקט. וכך הבעיה נפתרת. או שלא...

האדם, לעומתן, הינו יצור המוכשר להתנשא ממעל לייעודו הביולוגי-אינסטינקטיבי, ממעל לצו החיים, ולהיעשות דווקא על ידי כך לאדם, לכן הוא הדוגמה לזרם האינטליגנציה. אך מה יוצר את האדם כאדם? הרי גם לאדם ישנם יצרים אינסטינקטיביים והוא אינו יכול לבטלם או להתכחש להם? לשיטתו של ברגסון, ה"בגידה" בטבע האינסטינקטיבי היא שהופכת את האדם כשייך לזרם האינטליגנציה. אנו נקרא לזה ציות לעולם ההלכה, שיש בה בהחלט ניצחון על היצירות האינסטינקטיביות תוך שליטה ביצרים. לפני שאדם אוכל למשל, עליו לברר את כשרות המאכל, ברכה ראשונה ואחרונה, וכולי. גופו אומנם מאוד רוצה אך הבגידה ביצר הטבעי היא הדרישה וההתעלות. דוגמה לשליטה ו"בגידה" שכזו נמצא במדרש:

"בנוהג שבעולם, אדם נושא אישה בן ל' שנה בן מ' שנה, משמוציא יציאותיו הוא בא לזקק לה, והיא אומרת לו כשושנה אדומה ראיתי, ופורש ממנה מיד. מי גרם לו שלא יקרב לה?.. דברי תורה שנאמר בה: ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב. וכן מי שהביאו לו תמחוי של חתיכות, אמרו לו חלב נפל שם, ומשך ידו ולא טעמו, מי גרם לו שלא לטעום?.. דברי תורה שכתוב בה: כל חלב וכל דם לא תאכלו" (שיר השירים רבה ז').

וזוהי בדיוק ה"בגידה" עליה מדבר ברגסון ועליה מדברת התורה עת מצווה אותנו לשלוט בטבע האינסטינקטיבי, על-מנת שנאלף את החיה שבנו ונתעלה לזרם האינטליגנציה.

באחת: מצוות הכשרות והאישות מחנכות אותנו להיות אדם.